

עקרונות כלליים בדיני צוואות וירושות

מאת עו"ד משה כדריה ועו"ד אלירן איצקוביץ.

עקרונות כלליים בירושה על פי דין

היורשים על פי הדין:

• יורשים על פי דין הם:

- (1) מי שהיה במות המוריש בן-זוגו;
- (2) ילדי המוריש וצאצאיהם, הוריו וצאצאיהם, הורי הוריו וצאצאיהם;

חלקו של בן הזוג בירושה:

- בן-זוגו של המוריש נוטל את המיטלטלין כולל מכונית נוסעים השייכים, לפי המקובל ולפי הנסיבות, למשק הבית המשותף, ונוטל משאר העזבון -
  - (1) אם הניח המוריש ילדים או צאצאיהם או הורים - חצי;
  - (2) אם הניח המוריש אחים או צאצאיהם או הורי הורים - שני שלישים, ובלבד שאם ערב מותו של המוריש היה בן הזוג נשוי לו שלוש שנים או יותר וגר עמו אותה שעה בדירה הכלולה, כולה או חלקה, בעזבון, יטול בן-הזוג את כל חלקו של המוריש בדירה האמורה, ושני שלישים מהנותר משאר העזבון;
  - (3) אם לא הניח המוריש קרוב, יורש בן הזוג את העזבון כולו ובכלל זה מה שאשה מקבלת על פי כתובה.

עקרונות נוספים בירושה על פי דין

1. ילדי המוריש קודמים להוריו, הוריו קודמים להורי הוריו.
2. ילדי המוריש חולקים ביניהם בשווה וכן חולקים הורי המוריש ביניהם והורי הוריו ביניהם.
3. ילדו של מוריש שמת לפניו והשאיר ילדים, הילדים יורשים במקומו, ועל דרך זו יורשים ילדים של כל אחד מקרובי המוריש שמת לפניו;
4. הוראות אלה לא יחולו כאשר המוריש הניח בן זוג וכן הורים או הורי הורים.
5. ילדים היורשים חולקים ביניהם בשווה מה שירשו.

6. מי שאומץ כדין יורש את מאמצו כאילו היה ילדו, וכן יורשים את המאמץ צאצאי המאומץ.

7. באין יורש, תירש המדינה כיורשת על פי דין.

עקרונות כלליים בדיני עריכת צוואות

דרכי עריכת הצוואה

יש ארבע דרכים לעריכת צוואה: בכתב יד, בעדים, בפני רשות או בעל-פה.

1. צוואה בכתב יד

א. צוואה בכתב יד תיכתב כולה ביד המצווה, תישא תאריך כתוב בידו ותיחתם בידו.

2. צוואה בפני עדים

א. צוואה בעדים תהיה בכתב, תצוין בתאריך ותיחתם ביד המצווה בפני שני עדים לאחר שהצהיר בפניהם שזו צוואתו;

ב. העדים יאשרו באותו מעמד בחתימת ידם על פני הצוואה שהמצווה הצהיר וחתם כאמור.

3. צוואה בפני רשות/ נוטריון

א. צוואה בפני רשות תיעשה על ידי המצווה באמירת דברי הצוואה בעל-פה בפני שופט, רשם של בית משפט או רשם לעניני ירושה, או בפני חבר של בית דין דתי או בהגשת דברי הצוואה בכתב, על ידי המצווה עצמו, לידי שופט או רשם של בית משפט, רשם לעניני ירושה או חבר בית דין דתי כאמור.

ב. דברי הצוואה, כפי שנרשמו על ידי השופט, הרשם של בית המשפט, הרשם לעניני ירושה או חבר בית הדין הדתי או כפי שהוגשו לידו, ייקראו בפני המצווה, הוא יצהיר שזו צוואתו, והשופט, הרשם של בית המשפט, הרשם לעניני ירושה או חבר בית הדין הדתי יאשר על פני הצוואה שהיא נקראה ושהמצווה הצהיר כאמור.

ג. נוטריון נחשב לענין עריכת צוואה כרשות, ואכן, רוב רובן של הצוואות הנערכות בפני רשות, נערכות בפני ועל ידי נוטריון.

4. צוואת שכיב מרע

- א. שכיב מרע וכן מי שרואה עצמו, בנסיבות המצדיקות זאת, מול פני המוות, רשאי לצוות בעל-פה בפני שני עדים השומעים לשונו.
- ב. דברי המצווה, בציון היום והנסיבות לעשיית הצוואה, יירשמו בזכרון דברים שייחתם בידי שני העדים.
- ג. צוואת שכיב מרע בטלה כעבור חודש ימים לאחר שחלפו הנסיבות שהצדיקו עשייתה והמצווה עודנו בחיים.

הפקדת צוואה

1. דרך הפקדת הצוואה ומשמעותה:

- א. ההפקדה תהיה במסירת הצוואה על ידי המצווה עצמו לרשם לעניני ירושה. פעולה של הפקדת צוואה הינה אחת הפעולות הבודדות שאין מיופה כח או עורך דין רשאי לבצע בשם המצווה, אלא נדרשת נוכחות אישית של המצווה.
  - ב. צוואה שהופקדה ונשמרה בפקדון לפי סעיף זה עד מותו של המצווה תהיה ראייה לכאורה שהאדם הנקוב בה כמצווה עשה את הצוואה ו שנעשתה לכל המאוחר ביום ההפקדה.
  - ג. המצווה רשאי לקבל בחזרה בכל עת צוואה שהפקיד.
2. מי שעשה צוואה בכתב יד או בעדים רשאי להפקידה אצל רשם לעניני ירושה;
  3. צוואה שנעשתה בפני רשות מותר להפקידה אצל רשם לעניני ירושה על ידי המצווה. אם מי שערך את הצוואה מסרב לקבלה מידי הנוטריון, רשאי הנוטריון להפקידה על חשבון המצווה אצל הרשם לעניני ירושה.
  4. רישום, חתימה והפקדה של צוואת שכיב מרע ייעשו ככל האפשר בסמוך לאחר שניתן לעשותם.
  5. הפקדת צוואה אצל הרשם לעניני ירושה, כמו גם קבלת הצוואה בחזרה כרוכים בתשלום אגרה (בסך 95 ₪ נכון ליום 1.7.2009).

ביטול הצוואה על ידי המצווה

1. המצווה רשאי לבטל צוואתו, אם על ידי ביטול במפורש באחת הצורות לעשיית צוואה, ואם על ידי השמדת הצוואה;
2. השמיד המצווה את הצוואה, חזקה עליו שהתכוון בכך לבטלה.
3. צוואה חדשה, אף אם אין בה ביטול מפורש של צוואה קודמת, רואים אותה כמבטלת את הקודמת במידה שהוראות הצוואה החדשה סותרות את הוראות הצוואה הקודמת, זולת אם אין בצוואה החדשה אלא הוספה על האמור בצוואה הקודמת.
4. במקרה מסוים אישר בית המשפט ביטול צוואה בתצהיר בפני עו"ד, ובלבד שמוכחת גמירת דעתו של המצווה לביטול הצוואה.

הוראות הצוואה, פרשנותה וקיומה

תוקף הצוואה והוראותיה

1. אין צוואה נעשית אלא על ידי המצווה עצמו.
2. צוואה שנעשתה על ידי קטין או על ידי מי שהוכרז פסול-דין או שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה – בטלה.
3. התחייבות לעשות צוואה, לשנותה או לבטלה או שלא לעשות אחת מאלה – אינה תופסת.
4. הוראת צוואה השוללת או מגבילה את זכות המצווה לשנות את הצוואה או לבטלה – בטלה.
5. הוראת צוואה התולה תקפה ברצונו של אדם שאינו המצווה – בטלה.
6. הוראת צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית – בטלה. עברה שנה מהיום שהאונס, האיום, ההשפעה הבלתי הוגנת או התחבולה חדלו לפעול על המצווה, או מהיום שנודע למצווה על התרמית או הטעות, והיה בידי המצווה לבטל את הצוואה ולא עשה כן, לא יהיה עוד באותו פגם כדי ביטול הוראת הצוואה או תיקונה.

7. הוראת צוואה שאינן לראות מתוכה למי ציווה המצווה או מה ציווה או שאינן להבין משמעותה – בטלה.
8. הוראת צוואה שביצועה בלתי חוקי, בלתי מוסרי או בלתי אפשרי – בטלה.
9. הוראת צוואה, פרט לצוואה בעל-פה, המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה, והוראת צוואה המזכה בן-זוגו של אחד מאלה – בטלה.
10. הוראת צוואה שנעשתה מחמת טעות – אם אפשר לקבוע בבירור מה היה המצווה מורה בצוואתו אילמלא הטעות, יתקן בית המשפט לפי זה את דברי הצוואה; אם אי-אפשר לעשות כן – בטלה הוראת הצוואה.
11. בית המשפט העליון פסק כי צוואה שלילית (צוואה נגטיבית) שאינה כוללת הוראות מעניקות – פסולה, אפילו אם יש למצווה יורשים זולת היורשים שהודרו.

תניית סילוקין בצוואה

1. משמעותה – תניית אי-תקיפה של צוואה.
2. המצווה כולל בצוואתו הוראה כי זוכה שיתנגד לתוקף המשפטי של הצוואה **יסולק** מזכיותו.
3. מטרת התניה היא למנוע מן היורשים את הניסיון להתערב בתכנית המצווה לחלוקת עיזבונם.
4. קיים אינטרס חברתי לקיים את תניית הסילוקין: באמצעותה מגוון הנפטר על אינטרסים של שלום המשפחה, עידוד פשרה ופרטיות התא המשפחתי.
5. לעומת זאת קיימים שיקולים נוגדים לפסילת תניית סילוקין, שכן היא מרתיעה את המעוניינים מפני פנייה לבית המשפט לביטול צוואה שאינה משקפת את רצון המצווה.
6. המסקנה היא כי עקרונית תניית סילוקין תקפה, אולם אין אוכפים אותה כשהתנגדות לצוואה מבוססת על עילה סבירה ובתום לב.

קיום צוואה על אף פגם או חסר בצורתה

1. התקיימו מרכיבי היסוד בצוואה, ולא היה לבית המשפט ספק כי היא משקפת את רצונו החופשי והאמיתי של המצווה, רשאי הוא, בהחלטה מנומקת, לקיימה אם אף נפל פגם בפרט מן הפרטים או בהליך מן ההליכים או בכשרות העדים, או בהעדר פרט מן הפרטים.
2. נפלה בצוואה טעות סופר או טעות בתיאורו של אדם או של נכס, בתאריך, במספר, בחשבון או כיוצא באלה, ואפשר לקבוע בבירור את כוונתו האמיתית של המצווה, יתקן את הטעות הרשם לעניני ירושה, או בית המשפט כאשר הענין הועבר אליו.

פרשנות הצוואה בידי בית המשפט

1. פרשנות הצוואה בידי בית המשפט מיושמת על פי אומד דעתו של המצווה, כפי שהיא משתמעת מתוך הצוואה, ובמידה שאינה משתמעת מתוכה – כפי שהיא משתמעת מתוך הנסיבות.
2. גישת בית המשפט בסוגיה היא כי מקום שלשון הצוואה היא ברורה וניתנת לפירוש ולביצוע כפשוטה – אין בית המשפט נזקק לראיה בשאלה מי ניסח אותה, ואם שגה הנסח או אם ניסח אותה בהתאם להוראות שקיבל מהמצווה:
3. ההנחה היא כי לפני שחתם על הנוסח שהוכן על-ידי עורך-דינו, אימץ המצווה לשונו של זה ואין להרהר אחר מידותיו ולחפש כוונות נוגדות או הוראות סותרות לאחר מעשה.
4. צוואה היא פעולה חד-צדדית, היוצרת חובה לברר את אומד הדעת הסובייקטיבי של המצווה בעת עריכת הצוואה, כשהמצווה כבר אינו בחיים, ו"דיעת האמת לאמיתה קבורה יחד עמו". לפיכך אין מקום להיזקק לפרשנות חיצונית של כוונת המצווה, כאשר לשון הצוואה והוראותיה ברורים.
5. על פי החוק אין אתה מחלק רכוש על פי מה שהמצווה היה אומר – ולא אמר – אילו חשב בדבר, אלא אתה מחלק רכוש על פי מה שהמצווה אמר, כאשר אמירה זו מתהלכת על פי אומד דעתו. באין כל אמירה, אין כל 'וו', עליו ניתן לתלות הוראה מנחילה.

אופיה הנייד של הצוואה

1. ראוי להבהיר כי לצוואה אופי אמבולטורי (ambulatory) – נייד:
2. מצד אחד, אין לצוואה תוקף אופרטיבי אלא עם פטירת המצווה, ועד לפטירתו המצווה רשאי לבטל את הצוואה או לשנותה בכל עת.
3. המצווה רשאי כמובן, אף אם אינו מבטל את צוואתו או משנה אותה, לעשות בנכסיו כראות עיניו, לרבות מכירתם או החלפתם של הנכסים מושא הצוואה.
4. כמו כן עשויים לחול שינויים לגבי הרכב הזוכים עקב לידת יורשים פוטנציאליים (צאצאים) או פטירת זוכים לאחר עשיית הצוואה.
5. לפיכך **שעת המוות** היא גורם קובע, בנסיבות מתאימות, הן לעניין קביעת הנכסים הן לעניין הרכב הזוכים.

לסיכום

1. יש לפרש את הצוואה תוך התערבות מינימלית של בית המשפט בתהליך פרשנות צוואה.
2. יש לנקוט משנה זהירות שמא תפורש הצוואה לפי הגיונו וטעמו של הפרשן, העלולים להחטיא את האמת שבאומד דעת המנוח.
3. נסיים בדברי השופט ש"ז חשין: "אני חייב להודות כי בכל פעם שצוואה באה לידי, זע משהו בתוך ליבי. בצוואתו של אדם גלומים לעיתים מיטב שאיפותיו ובחירי חלומות חייו, ולעולם מלווה אותך ההרגשה הדומה, כי הנה היה אדם ואיננו, ומכל הווייתו, מכל עצמותו, נשתיירו רק גליונות נייר אלה. ואתה – שהנך זר למנוח, ולא עמדת מקרוב על אורחות חייו ועל מאוויי ליבו, אתה מצווה להחליט ולקבוע אם יקומו ויהיו דברי המת, ואם יהיו כלא היו".

ההנחיות דלעיל הינן כלליות והן בבחינת המלצה בלתי מחייבת,
ואין בהן כדי להחליף יעוץ משפטי.

כל הזכויות שמורות ©